

Hogeschool Rotterdam

Accountancy

Beperkte opleidingsbeoordeling

Inleiding

Dit visitatierapport bevat de beoordeling van de bestaande hbo-opleiding Accountancy van Hogeschool Rotterdam. De beoordeling is uitgevoerd door een visitatiepanel dat door NQA in opdracht van Hogeschool Rotterdam. is samengesteld. Het panel is in overleg met de opleiding samengesteld en is voorafgaand aan de visitatie goedgekeurd door de NVAO. Het rapport beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel. Het is opgesteld conform het *Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling* van de NVAO (22 november 2011) en het *NQA Protocol 2013 voor de beperkte opleidingsbeoordeling*.

De visitatie heeft plaatsgevonden op 4 en 5 september 2013.

Het visitatiepanel bestond uit:

De heer prof. dr. H.P.A.J. Langendijk RA (voorzitter, domeindeskundige)

De heer drs. J. de Beuze AA (domeindeskundige)

Mevrouw drs. A.M.J.A. Jongen (domeindeskundige)

De heer M. Teeken (studentlid)

Mevrouw C.M.F. Bomhof MOC auditor van NQA, trad op als secretaris van het panel.

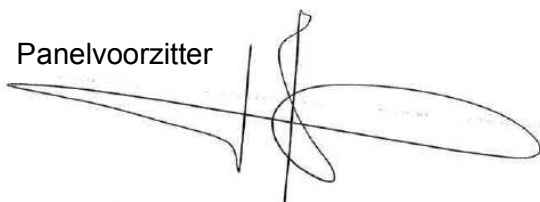
Bij de aanvraag werd door de instelling een kritische reflectie aangeboden die naar vorm en inhoud voldeed aan de eisen van het desbetreffende beoordelingskader van de NVAO en aan de eisen van het *NQA Protocol 2013*.

Het panel heeft de kritische reflectie bestudeerd en een bezoek aan de opleiding gebracht. De kritische reflectie en alle overige (mondeling en schriftelijk) verstrekte informatie hebben het visitatiepanel in staat gesteld om tot een weloverwogen oordeel te komen over standaard 1 en 2. In de door het panel bestudeerde aantal werkstukken op de visitatiedag bleek het aantal door het panel als onvoldoende beoordeelde werkstukken de 10 procentnorm van de NVAO te overstijgen. Daarop is besloten om de steekproef met twaalf werkstukken uit te breiden. Het panel heeft daarom in eerste instantie het oordeel over standaard 3 opgeschort. Na bestudering van deze eindwerkstukken heeft het panel op 23 september 2013 alsnog een eindoordeel geformuleerd.

Het visitatiepanel verklaart dat de beoordeling van de opleiding in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Utrecht, 14 november 2013

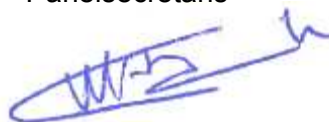
Panelvoorzitter

prof. dr. H.P.A.J. Langendijk

© NQA - Hogeschool Rotterdam: Accountancy - BOB

Panelsecretaris

Mevrouw C.M.F. Bomhof MOC

Samenvatting

Het visitatiepanel concludeert op basis van de visitatie dat de hbo-bacheloropleiding Accountancy (voltijd en duaal) van Hogeschool Rotterdam van voldoende kwaliteit is. Het panel beoordeelt beide varianten van de opleiding als **voldoende**.

De vierjarige bacheloropleiding Accountancy van de Hogeschool Rotterdam wordt aangeboden als een voltijd- en een duale opleiding.

Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties

De opleiding Accountancy leidt studenten op tot startbekwame professionals voor functies binnen de accountancy en de financieel-administratieve dienstverlening. In beginsel is de bacheloropleiding een opstap naar een vervolgopleiding die uiteindelijk recht geeft op het voeren van de titel AA of RA. Afgestudeerde bachelorstudenten kunnen aan de slag als administratief dienstverlener of adviseur van het MKB, assistent accountant of assistent controller.

De eindkwalificaties van de opleiding sluiten zowel aan op het landelijk vastgestelde Beroeps- en opleidingsprofiel Accountancy (BOP) als op de CEA-eindtermen 2012 en sinds 2012 ook op de Bachelor of Business Administration standaarden.

De eindkwalificaties zijn uitgedrukt in zes competenties die samenhangen met de beroepstaken van een beginnend accountant. Contacten met het werkveld via onder meer de beroepenveldcommissie zorgen ervoor dat de relatie met de ontwikkelingen in de accountancy is gewaarborgd.

Gerelateerd aan de Dublin descriptoren constateert het panel dat de eindkwalificaties zich op hbo-bachelorniveau bevinden. Wel zou het panel de relatie met maatschappelijke ontwikkelingen graag meer belicht willen zien.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Standaard 2 Onderwijsleeromgeving

Het panel stelt vast dat de opleiding in staat is om een samenhangende onderwijsleeromgeving te bieden, die het studenten mogelijk maakt om de eindkwalificaties te behalen.

De opleiding biedt zowel een voltijds- als een duaal leerroute. Omdat de opleiding steeds meer moeite heeft om werkplekken te vinden voor studenten die voor het duale traject kiezen, heeft ze besloten om met ingang van het studiejaar deze leerroute niet langer meer vanaf het eerste leerjaar aan te bieden. Een aantal studenten kiest ervoor om de laatste twee jaar van de studie in de duale leerroute te vervolgen. De voltijdsleerroute en de duale leerroute leiden beide op tot dezelfde eindkwalificaties.

Het panel constateert dat de *inhoud* van het programma vakinhoudelijk aansluit bij de beoogde eindkwalificaties. De CEA-eindtermen waaraan afgestudeerden moeten voldoen, zijn gedegen opgenomen in de BoKS, waarmee de opleiding de studenten uitrust. De opleiding kiest voor een eigen profilering in Haven en Zorg en de internationale oriëntatie op het bedrijfsleven. Het panel heeft deze eigen inkleuring weinig herkenbaar teruggevonden in de inhoud en de vormgeving van het onderwijsprogramma.

De opleiding is bezig met de opbouw van de onderzoeksleerlijn en integreert onderzoeksvaardigheden in de bestaande modules. Het panel juicht deze ontwikkeling toe, maar pleit voor een eigen plek voor onderzoeksvaardigheden als aparte module (s) in het onderwijsprogramma om versnippering van kennisoverdracht te voorkomen. De *vormgeving* van het programma is gebaseerd op het didactisch concept volgens het ROM. Het ROM kenmerkt zich door een vaste verdeling van kennisgestuurd, praktijkgestuurd en studentgestuurd onderwijs. Het programma is zo opgebouwd dat in de loop van de studiejaren de complexiteit van de kennis en opdrachten toeneemt. Ook neemt de zelfstandigheid en verantwoordelijkheid van de studenten in de loop van het curriculum toe. Het panel constateert dat de opleiding haar onderwijsprogramma gedegen en doordacht heeft opgebouwd. Wel vindt het panel dat de opleiding alert moet zijn op ontwikkelingen als digitalisering van het onderwijs en daar mogelijk proactiever op kan inspelen dan zij thans doet.

De *kwaliteit* van het personeel is vakinhoudelijk op orde. De opleiding biedt voldoende mogelijkheden voor didactische scholing, maar kan meer insteken op het vergroten van onderzoeksvaardigheden van het docententeam, vindt het panel.

De *instroom, studiebegeleiding en de overige opleidingsvoorzieningen* zijn adequaat georganiseerd, zo stelt het panel vast. Daarbij heeft het panel veel waardering waarop de opleiding de gemêleerde studentenpopulatie weet te benaderen en te begeleiden. Tot slot constateert het panel dat de opleiding de *borging van de onderwijskwaliteit* adequaat heeft georganiseerd.

Het panel beoordeelt standaard 2 als **voldoende**.

Standaard 3 Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

Het panel heeft dat de opleiding Accountancy zich inspant om tot een valide en transparantie manier van toetsing te komen. De opleiding hanteert diverse toetsvormen, maakt daarbij gebruik van toetsmatrijzen, legt toetsen ter beoordeling voor aan de toetscommissie en werkt aan het afstemmen en expliciteren van beoordelingscriteria.

Het afstudeertraject, inclusief de wijze van beoordeling, is het afgelopen studiejaar (2012-2013) sterk verbeterd. Er is meer aandacht gekomen voor de methodische en theoretische onderbouwing van de eindwerkstukken.

Deze wijzigingen hebben zichtbaar invloed op het niveau van de eindwerkstukken. Het panel heeft bij de eerste selectie van de eindwerkstukken in drie gevallen de voldoende beoordeling niet kunnen onderschrijven. Deze drie eindwerkstukken waren afkomstig uit een eerder afstudeerjaar, voor de implementatie van de wijzigingen. Op basis van de uitkomsten uit de eerste selectie heeft het panel de steekproef uitgebreid met twaalf eindwerkstukken uit het laatste studiejaar. Deze zijn allen wel voldoende bevonden. De methodische en theoretische onderbouwing van het praktijkgerichte onderzoek heeft een goede ontwikkeling doorgemaakt, maar kunnen nog wel aan kwaliteit winnen, mede door de aansluiting met het lectoraat te versterken. Het panel is positief over de aansluiting van de opleiding op het beroepenveld en vervolgopleidingen.

Het panel beoordeelt standaard 3 als **voldoende**.

Inhoudsopgave

1	Basisgegevens van de opleiding	9
2	Beoordeling	11
	Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties	11
	Standaard 2 Onderwijsleeromgeving	15
	Standaard 3 Toetsing en gerealiseerde resultaten	23
3	Eindoordeel over de opleiding	29
4	Aanbevelingen	31
5	Bijlagen	33
	Bijlage 1: Eindkwalificaties van de opleiding	35
	Bijlage 2: Overzicht opleidingsprogramma	35
	Bijlage 3: Deskundigheden leden visitatiepanel en secretaris	39
	Bijlage 4: Bezoekprogramma	43
	Bijlage 5: Bestudeerde documenten	43
	Bijlage 6: Overzicht bestudeerde afstudeerwerken	51
	Bijlage 7: Verklaring van volledigheid en correctheid	53

1 Basisgegevens van de opleiding

Administratieve gegevens van de opleiding

1. Naam opleiding in CROHO	Opleiding Accountancy
2. Registratienummer opleiding in CROHO	344026
3. Oriëntatie en niveau	Hbo-bachelor
4. Aantal studiepunten	240
5. Afstudeerrichting(en)	
6. Variant(en)	Voltijd en duaal
7. Locatie(s)	Rotterdam
8. AD-programma*	Nvt
9. Registratienummer AD in CROHO	Nvt
10. Jaar vorige visitatie en datum besluit NVAO	Vorige visitatie: 4 oktober 2007 Besluit NVAO: 2 februari 2009
11. Code of conduct	Ja

*) Associate Degree, indien van toepassing

Administratieve gegevens van de instelling

12. Naam instelling	Hogeschool Rotterdam
13. Status instelling	Bekostigd, aangewezen of anders
14. Resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	Voorjaar 2013

Kwantitatieve gegevens over de opleiding

1. In- door- en uitstroomgegevens van – zo mogelijk – de laatste zes cohorten
2. Gerealiseerde docent-studentratio
3. Gemiddeld aantal contacturen per fase van de studie (een fase kan bijvoorbeeld aangegeven worden in reguliere studie jaren, de stage en de afstudeerperiode).

De onderstaande tabellen geven kwantitatieve informatie over het uitval en rendement, over personeel en over contacturen van de bacheloropleiding Accountancy.

Tabel 1a: Uitval uit het eerste jaar - voltijd

Cohort	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Uitval	30 %	40 %	47 %	41 %	32 %	43 %	45 %

Tabel 1b: Uitval uit het eerste jaar - duaal

Cohort	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Uitval	31%	34%	32%	34%	31%	45%	48%

Tabel 2a: Uitval uit de bachelor

(uitval tussen herinschrijving tweede jaar en einde vierde jaar) - voltijd

Cohort	2005	2006	2007	2008
Uitval	18 %	11 %	13 %	11 %

Tabel 2b: Uitval uit de bachelor

(uitval tussen herinschrijving tweede jaar en einde vierde jaar) - duaal

Cohort	2005	2006	2007	2008
Uitval	15%	25%	19%	22%

Tabel 3a: Rendement na 5 jaar – voltijd / Tabel 3b: Rendement na 5 jaar - duaal

Cohort	2005	2006	2007	Cohort	2005	2006	2007
Rendement	36 %	39 %	41 %	Rendement	41%	48%	44%

Tabel 4a: Rendement na 6 jaar – voltijd / Tabel 4b: Rendement na 6 jaar- duaal

Cohort	2004	2005	2006	Cohort	2004	2005	2006
Rendement	51%	43%	45%	Rendement	80%	45%	48%

Tabel 5: Docentkwaliteit

Graad	MA	PhD
Percentage	83 %	0 %

Tabel 6: Student-docentratio

Ratio	1:29
-------	------

Tabel 7: contacturen per week

(wordt niet voor duale opleiding gerapporteerd), berekend op basis van 42 onderwijsweken.

Studiejaar	1	2	3	4
Contacture	1	1	9	7

De opleiding voldoet met 1.840 klokuren verspreid over de vier jaar van de opleiding aan de hogeschoolnorm van minimaal 1.760 uur.

2 Beoordeling

Het visitatiepanel beschrijft hieronder per standaard van het NVAO beoordelingskader de bevindingen, overwegingen en conclusies. Het eindoordeel over de opleiding volgt in hoofdstuk 3.

Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Bevindingen

Beroeps- en opleidingsprofiel

De opleiding Accountancy maakt onderdeel uit van het Instituut Financieel Management (IFM) van de Hogeschool Rotterdam. De opleiding leidt studenten op tot startbekwame professionals voor functies binnen de accountancy en de financieel-administratieve dienstverlening. In beginsel is de bacheloropleiding een opstap naar een vervolgopleiding die uiteindelijk recht geeft op het voeren van de titel AA of RA, zo schrijft de opleiding in het document *Opleidingsprofiel Bachelor Accountancy 2012*. De hbo-bachelor sluit naadloos aan op de vervolgopleiding voor AA. Om de toegang tot de universitaire master RA te krijgen moet eerst een schakelprogramma worden gevolgd.

Afgestudeerde bachelorstudenten kunnen aan de slag als administratief dienstverlener of adviseur van het MKB, assistent accountant of assistent controller. Afgestudeerden vinden veelal een baan op een accountantskantoor, zo constateert de opleiding.

De opleiding Accountancy van de Hogeschool Rotterdam richt zich binnen haar onderwijsprogramma verder op de thema's 'Haven', 'Zorg' en het internationale karakter van de bedrijven uit de regio. Hiermee geeft de opleiding een eigen inkleuring aan de eindkwalificaties.

Eindkwalificaties

De eindkwalificaties van de opleiding sluiten zowel aan op het landelijk vastgestelde Beroeps- en opleidingsprofiel Accountancy (BOP) als op de CEA-eindtermen 2012 en sinds 2012 ook op de Bachelor of Business Administration standaarden. De opleiding heeft ervoor gekozen om alle landelijke vastgestelde competenties aan elkaar te koppelen en in haar eindprofiel op te nemen.

Het competentieprofiel bevat de volgende beroepscompetenties:

1. Aanspreekpunt zijn voor cliënten in het kader van de administratieve dienstverlening;
 2. Behartigen fiscale belangen cliënt;
 3. Bijdragen aan de uitvoering algemene controle jaarrekening;
 4. Adviesbehoeften onderkennen, signaleren en vervullen;
 5. Adequaat functioneren binnen een accountantskantoor;
 6. Zichzelf voortdurend ontwikkelen als beroepsbeoefenaar.
- (*Opleidingsprofiel Bachelor Accountancy, 2012*).

In het BOP zijn naast de bovenstaande competenties een aantal houdingsaspecten benoemd, die onlosmakelijk aan het beroepsmatig handelen van een accountant verbonden zijn. Het gaat om de aspecten integriteit, objectiviteit, geheimhouding, deskundigheid en zorgvuldigheid.

Binnen de eerste vier beroepscompetenties zijn de CEA-eindtermen opgenomen. Deze eindtermen zijn verdeeld over twaalf vakgebieden. De andere twee competenties behelzen persoonlijke en communicatieve vaardigheden.

De samenhang van deze competenties met de BBA competenties is uitgewerkt in een matrix (zie bijlage 1). In de beschrijving van haar eindkwalificaties (competenties 5 en 6) heeft de opleiding tevens drie IFM competenties opgenomen. Ook heeft de opleiding in de eindkwalificaties onderzoeksvaardigheden opgenomen (competenties 4 en 6), in navolging van het vastgestelde hogeschool beleid (*HR-visie op het eindniveau, 2012*).

In de gesprekken met docenten en studenten heeft het panel vastgesteld dat de opleiding de laatste jaren meer aandacht besteed aan onderzoeksvaardigheden dan voorheen. Het panel vindt dit een goede ontwikkeling omdat zij van mening is dat van (beginnende) accountants verwacht mag worden dat zij over een onderzoekende houding beschikken. (Beginnende) accountants moeten immers aan de hand van een vraagstelling een plan van aanpak kunnen opstellen en tot onderbouwde conclusies kunnen komen. Het panel vindt wel dat de uitwerking van deze eindkwalificatie in het onderwijsprogramma en in de afstudeerfase verdere versteviging behoeft (zie ook standaard 2 en 3).

De eindkwalificaties worden onder meer afgetoetst in de Over All Toets OAT, een landelijk examen. Studenten die dit examen niet met een voldoende afsluiten kunnen in aanmerking komen voor een zogenaamde ACA titel (de algemene afstudeervariant). Daarmee komen zij niet in aanmerking om als AA te worden opgeleid, maar kunnen zij wel een vervolgopleiding als RA volgen. Vanaf het studiejaar 2013 - 2014 is deze studievariant niet meer mogelijk.

Het panel heeft de eindkwalificaties bestudeerd en besproken tijdens de visitatiedagen. Het panel constateert dat de opleiding de vinger aan de pols houdt, waar het gaat om wijzigingen in de CEA-eindtermen en de vertaling daarvan in het curriculum en in de eindkwalificaties. Minder herkenbaar in de uitwerking van de eindkwalificaties is de profilering Haven en Zorg. Studenten bleken daarvan slechts beperkt op de hoogte te zijn. Verder heeft het panel geconstateerd dat maatschappelijke trends zoals bijvoorbeeld maatschappelijk verantwoord ondernemen bescheiden aan bod komt in de opleiding.

Dublin descriptor

De Dublin descriptor zijn verwerkt in de omschrijvingen van de beroepscompetenties. De descriptor (toepassing van) kennis en inzicht, oordeelsvorming en communicatie zijn zichtbaar in alle beroepscompetenties. De descriptor leervaardigheden is herkenbaar in beroepscompetenties 5 en 6.

Het panel constateert dat de opleiding in haar documentatie zoals in het *Toetsplan 2012* oog heeft voor de relatie tussen de Dublin descriptor en de eindkwalificaties. Het panel vindt deze adequaat vormgegeven en constateert dat de eindkwalificaties zich daarmee op hbo-bachelorniveau bevinden.

Internationalisering

De CEA eindtermen zijn gebaseerd op de EU-richtlijn van 2006. Deze richtlijn heeft betrekking op de wettelijke controles van jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen. Ook zijn in de eindtermen de richtlijnen van de International Federation of Accountants verwerkt (*Opleidingsprofiel Bachelor Accountancy 2012*). De CEA eindtermen worden jaarlijks geactualiseerd (www.ceaweb.nl).

Daarnaast houdt de opleiding contact met buitenlandse scholen met verwante opleidingen. Met twee opleidingen uit Deggendorf (Duitsland) en Gent (België) is in 2012 een benchmarkonderzoek gehouden, gericht op de betrokkenheid van het werkveld bij de opleiding en de studieloopbaancoaching. De betrokkenheid van het werkveld in Rotterdam kwam daarin goed naar voren.

Tot slot is het IFM, dus ook de opleiding Accountancy, aangesloten bij een aantal internationale netwerken zoals NIBS (Network of International Business Schools), Businet (Network for the Development of Business Education Programmes) en RIBA (Raising International Business Awareness Magellan Network).

De opleiding geeft in de Kritische Reflectie aan zich te richten op het internationale karakter van de bedrijven in en om Rotterdam. Het accent ligt echter bij het opleiden van studenten voor het werken in het midden- en kleinbedrijf, zo stelt de opleiding. Daarbij is de wens van de beroepenveldcommissie leidend geweest. Het panel stelt aan de hand van de gesprekken vast dat de internationale oriëntatie in de eindkwalificaties dan ook een beperkte invulling krijgt (zie ook standaard 2).

Betrokkenheid werkveld

De opleiding Accountancy beschikt over een beroepenveldcommissie (BVC) bestaande uit negen vertegenwoordigers van verschillende accountantskantoren en de Belastingdienst. De BVC bespreekt de eindkwalificaties regelmatig met de opleiding en is tevreden over inhoud en niveau. De BVC is het eens met de gekozen profilering naar Haven en Zorg. De meeste afgestudeerde Rotterdamse bachelors (80 procent) vinden een loopbaan bij de middelgrote en grote accountantskantoren in de regio en komen daarmee al snel in aanraking met ondernemingen in de transportsector. Daarnaast vindt de BVC met name oriëntatie van de opleiding op het midden- en kleinbedrijf van belang.

De opleiding houdt eens in de twee jaar een werkveldonderzoek, waarin werkgevers wordt gevraagd om een oordeel te geven over het niveau van de bij hen werkzame afgestudeerde studenten.

Afgestudeerde studenten vinden over het algemeen binnen een jaar na hun afstuderen een baan op hbo-niveau. Het laatst gehouden werkveldonderzoek (2013) geeft aan dat het niveau van de afgestudeerden goed aansluit bij de verwachtingen van het werkveld. Tot slot vraagt de opleiding eens in de twee jaar aan de alumni of de opleiding past bij de werkzaamheden die zij verrichten. Ruim 90 procent van de respondenten (in totaal 29) bij het laatste alumnionderzoek uit 2012 waardeerde het niveau van de opleiding van voldoende tot uitstekend.

Het panel heeft het werkveldonderzoek van 2013 bestudeerd en geconstateerd dat het beroepenveld tevreden is over het niveau van de afgestudeerden. Het blijkt dat afgestudeerden ondanks de huidige economische crisis nog goed aan een baan komen en goed inzetbaar zijn. Wel vindt het beroepenveld dat de natuurlijke nieuwsgierigheid van studenten beter kan. Het panel leidt hier uit af dat een verder ontwikkeling van een onderzoekende houding van studenten verstandig is. De opleiding heeft daarin de laatste jaren een aantal stappen gezet.

Daarnaast stroomt veertig procent van de studenten door naar een vervolgopleiding op Nyenrode Business Universiteit of de Erasmus Universiteit. Het opleidingsmanagement geeft aan regelmatig navraag te doen bij de vervolgopleidingen naar het niveau van de afgestudeerden. Over het algemeen blijkt de aansluiting op het vervolgtraject goed te verlopen, zo constateert het panel op basis van de gesprekken met onder meer het opleidingsmanagement.

Overwegingen en conclusie

Het panel constateert dat de eindkwalificaties van de opleiding Accountancy aan Hogeschool van Rotterdam relevant zijn voor het werkveld. De opleiding hanteert de CEA-eindtermen, de BBA standaarden en legt een relatie met de Dublin descriptoren. Daarmee sluit de opleiding aan op de richtlijnen van de International Federation of Accountants en de laatste ontwikkelingen in het werkveld, via de CEA en via contacten in het werkveld. Het panel constateert dat de eindkwalificaties op hbo-bachelor niveau bevinden. Tegelijkertijd heeft het panel een aantal kritische kanttekeningen. Het panel vindt de door de opleiding genoemde eigen inkleuring door de oriëntatie op Haven en Zorg weinig herkenbaar terug in de eindkwalificaties. Ook vindt het panel de relatie met maatschappelijke ontwikkelingen weinig belicht.

Ondanks deze kanttekeningen komt het panel op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Standaard 2 Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidings specifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Bevindingen

Inhoud van het programma

Het curriculum van de opleiding Accountancy is vakinhoudelijk in vier thema's opgebouwd (*Kritische Reflectie*). De vier thema's zijn gebaseerd op de vier vakinhoudelijke landelijke competenties (zie standaard 1), zoals vastgesteld in de BOP en de CEA-eindtermen. De drie kernvakgebieden (zie ook standaard 1) komen in ieder jaar in steeds complexere vorm aan bod. Ruwweg ligt het accent van het curriculum in het eerste anderhalf jaar op administratieve dienstverlening, het tweede en derde jaar op fiscaliteit en controlewerkzaamheden en het vierde jaar op advisering. (*Kritische Reflectie*). De CEA-ondersteunende vakken heeft de opleiding om de kernvakken heen geprogrammeerd. In het vierde jaar moeten studenten een landelijk examen afleggen, de Over All Toets (OAT), waarin de kennis van de kernvakken wordt getoetst. Het met goed gevolg afleggen van de OAT biedt toegang tot de titel Bachelor of Accountancy en de vervolgopleiding AA (zie ook standaard 3).

De overige twee competenties uit het landelijk beroeps- en opleidingsprofiel (Adequaat functioneren binnen accountantskantoor en Zichzelf voortdurend ontwikkelen als beroepsbeoefenaar) komen in studieloopbaanbegeleiding, stage en afstuderen aan bod. De IFM competenties Oordeelsvorming, Communicatie en Professioneel handelen vallen binnen het kader van deze twee beroepscompetenties. De eigen inkleuring van het beroepsprofiel Haven en Zorg zijn ondergebracht in een minor 'Accountant in Business'. Alle Accountancy studenten doen een praktijkonderzoek naar strategisch risicomanagement in de zorg of haven.

Op basis van de gesprekken met studenten en docenten constateert het panel dat de hierboven genoemde profilering voor studenten nog weinig herkenbaar is in het onderwijsprogramma. De hierboven genoemde minor is een keuze; in andere vakken komen de gekozen profielen Haven en Zorg niet systematisch als onderdeel terug bijvoorbeeld. Het panel merkt voorts op dat het accent op strategisch management niet in alle projecten duidelijk herkenbaar is.

De opleiding biedt haar studenten de mogelijkheid om internationale stages te lopen, business weeks en case competitions te volgen in samenwerking met het internationale netwerk van de IFM (*Kritische Reflectie*). Een deel van de vakliteratuur is Engelstalig. Studenten beamen in de gesprekken met het panel de mogelijkheid om internationaal aan het werk te gaan en extra vakken te volgen. Omdat de studiebelasting daarvan hoog is en de aansluiting op het vak accountancy beperkt, geven studenten aan om die redenen van het volgen van deze vakken af te zien.

Het panel vindt dat de internationale oriëntatie van de opleiding bescheiden, maar wel in lijn met wat van een hbo-opleiding verwacht mag worden. Internationale standaarden zoals IFRS worden globaal behandeld, één vak wordt in het Engels gegeven.

Het animo van studenten om zich internationaal te oriënteren is overigens vanwege de extra studiebelasting niet groot, zo stelt het panel op basis van gesprekken met studenten en docenten vast.

Studenten hebben de mogelijkheid om een eigen accent in de opleiding aan te brengen door het volgen van keuzevakken. In het eerste en tweede jaar zijn studenten verplicht om voor 12 EC keuzevakken te volgen, waarbij zij kunnen kiezen uit een hogeschoolbreed aanbod aan vakken.

De onderzoeksvaardigheden komen aan bod in de eerste twee jaren van de opleiding, waarin met name de inleiding in methoden en technieken centraal staat. In de jaren daarna passen studenten onderzoeksvaardigheden toe in steeds toenemende mate van complexiteit bij verschillende modules en projecten. Het afstudeeronderzoek is het sluitstuk en toetst tegelijkertijd de IFM competentie 'oordeelsvorming' af. In de laatste jaren heeft de opleiding een aantal verbeteringen aangebracht in het onderwijsprogramma om studenten wat betreft onderzoeksvaardigheden beter uit te rusten. Aanleiding daartoe waren onder meer het in 2012 geformuleerde beleid van de Hogeschool Rotterdam en signalen binnen de opleiding waaronder lagere studentwaarderingen in de NSE van 2011. Inmiddels zijn de studentwaarderingen in 2012 weer gestegen. In het curriculum 2013-2014 wordt de onderzoeksleerlijn verder versterkt.

Het panel heeft met studenten en docenten gesproken over de ontwikkeling van onderzoeksvaardigheden. Daarbij kwam onder meer de relatie met het lectoraat aan bod. Die samenwerkingsrelatie is nog in ontwikkeling, zo blijkt uit de gesprekken met onder meer het opleidingsmanagement. Het Kenniscentrum, waaronder bijvoorbeeld het lectoraat risicomanagement valt, heeft thans beperkt de mogelijkheden om de opleiding Accountancy te bedienen aldus het opleidingsmanagement. In de toekomst ziet de opleiding wel kans om meer te kunnen samenwerken met het lectoraat om daarmee de ontwikkeling van onderzoeksprogramma van de opleiding te kunnen versterken. Op dit moment wordt de onderzoeksleerlijn geïntegreerd in het onderwijsprogramma, niet als aparte modules, maar als onderdeel van andere modules. Zo wordt in het vak Nederlands aandacht besteed aan interviewtechnieken. Studenten herkennen deze invulling van de onderzoeksleerlijn maar geven ook aan het 'handig' te vinden als er een aparte module onderzoeksvaardigheden zou komen, waarin alles nog eens aan bod zou kunnen komen, bijvoorbeeld als voorbereiding op het afstudeeronderzoek. Het panel onderschrijft deze wens. Het panel constateert dat kennis over onderzoek nu versnipperd wordt aangeboden. Het panel vindt dat de opleiding de onderzoekslijn verder kan verstevigen door aanpassingen in het programma zoals onderzoeksvaardigheden in een aparte module, scholing van de docenten en het versterken van de band met het lectoraat.

Kennis en kunde

In het *Opleidingsprofiel Bachelor Accountancy 2012* staat omschreven dat het geheel van de vereiste kenniselementen van de opleiding is vastgelegd door de CEA. De eindtermen van de CEA en de overige beroepscompetenties vormen de Body of Knowledge and Skills (BoKS) van de opleiding en zijn de input voor de vakliteratuur en het studiemateriaal.

De BoKS wordt verder actueel gehouden door onder meer overleg met de BVC, de contacten met Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) en de Samenwerkende Registeraccountants en Accountants-Administratieconsulenten (SRA). Het panel heeft de vakliteratuur bekeken en vastgesteld dat deze voldoet aan de eisen van een opleiding accountancy.

Vormgeving van het programma

Didactisch concept en werkvormen

In de *Kritische Reflectie* schrijft de opleiding dat het didactisch concept van de opleiding aansluit op het Rotterdams Onderwijsmodel (ROM). Het ROM kenmerkt zich door een vaste verdeling van kennisgestuurd, praktijkgestuurd en studentgestuurd onderwijs, met een vaste verdeling van studiepunten over deze leerlijnen en duidelijke eisen aan de propedeuse, hoofdfase en de derdejaars stage, de minor en de afstudeerstage.

De opleiding Accountancy heeft een wat afwijkende invulling van het ROM, vanwege het kennisintensieve karakter van de opleiding en de OAT in het vierde jaar (*Opleidingsprofiel Bachelor Accountancy 2012*).

In het kennisgestuurde onderwijs biedt de opleiding de hierboven beschreven BoKS aan, als basis voor een beroepspraktijk op hbo-niveau en een eventuele vervolgstudie.

In de praktijkgestuurde leerlijn werken studenten in projecten, stages en afstudeeropdrachten aan het verwerven van competenties. De verworven kennis uit de kennisgestuurde leerlijn vindt hier zijn toepassing. Voorbeelden zijn het werken aan een beroepsproduct zoals een 'Beschrijving van de Administratieve Organisatie' in het derde jaar, of het opstellen van een eenvoudig ondernemingsplan in de propedeuse.

De studentgestuurde leerlijn tot slot bestaat uit de individuele begeleiding van studenten door studieloopbaancoaches en de programma's voor beroepsoriëntatie.

In de *Kritische Reflectie* schrijft de opleiding een goede mix van werkvormen na te streven, bestaande uit interactieve hoor- en werkcolleges, discussiegroepen, het werken aan opdrachten en presentaties en het maken van beroepsproducten.

Het panel heeft de verschillende werkvormen van deze opleiding bekeken en geconstateerd dat de opleiding heeft gekozen voor een degelijke aanpak van het onderwijsprogramma.

Opvallend vond het panel de beperkte invoering van digitaal onderwijs. Een aantal docenten maakt op eigen initiatief instructiefilmpjes voor studenten of laat het college digitaal opnemen. Het opleidingsmanagement streeft naar een implementatie van meer digitale werkvormen op initiatief vanuit het docententeam en ontwikkelt hier nog geen eigen beleid op.

Opbouw van het programma

De opleiding Accountancy is een vierjarige opleiding, waarin de student wordt voorbereid op de eindkwalificaties. Het programma is zo opgebouwd dat in de loop van de studiejaren de complexiteit van de kennis en opdrachten toeneemt. Ook werkt de opleiding aan het vergroten van de zelfstandigheid en verantwoordelijkheid van de studenten in de loop van het curriculum.

Om binnen een leerlijn de opbouw naar het gewenste niveau te zien, maakt de opleiding gebruik van de taxonomie van Arendsen en Coun (*Kritische Reflectie*). Deze taxonomie geeft een hiërarchische indeling weer van het niveau van leren van studenten, variërend in vijf niveaus die weer variëren van het beschikken over kennis en inzicht tot aan analyse, evaluatie en het voeren van onderzoek en het integreren van kennis en inzicht. In het eerste jaar ligt het accent in de opbouw van het programma bij kennis en inzicht. In het laatste jaar met name bij analyse, evaluatie en onderzoek (*Opleidingsprofiel Bachelor Accountancy 2012*).

In hoofdlijnen is het programma voor voltijdstudenten als volgt opgebouwd (*Opleidingsprofiel Bachelor Accountancy 2012*):

- In de propedeuse oriënteert de student zich op verschillende aspecten van het accountantsberoep binnen alle drie de leerlijnen en krijgt hij onderwijs in de kernvakken, de ondersteunende vakken, zoals beschreven in de CEA eindtermen en verder vakken als Engels en ICT;
- In het tweede jaar staan opnieuw de kernvakken centraal, gecentreerd rond projecten en ondersteund door modules uit de kennis- en praktijkgestuurde leerlijn. Studenten verdiepen de kennis van de bestuurlijke informatievoorziening, externe verslaggeving, controleleer en managementaccounting. Daarnaast vindt in dit studiejaar de voorbereiding op de stage van het derde jaar plaats;
- Het derde leerjaar bestaat uit een stageperiode en het uitvoeren van een onderzoeksopdracht;
- In het vierde jaar staan de OAT en de afstudeeropdracht centraal.

Leerroutes

De opleiding kent een voltijdsopleiding en een duale leerroute. De opbouw van het programma zoals hierboven beschreven is gebaseerd op de voltijdsleerroute. Duale studenten moeten zorgen voor een relevante werkplek vanaf de tweede helft van het eerste jaar. De kennisgestuurde leerlijn die duale studenten volgen is gelijk aan het curriculum van voltijdstudenten. De praktijkgestuurde leerlijn is anders voor duale studenten en bestaat uit het leren op de werkplek. Duale studenten krijgen een hoofdfasecoach toegewezen, die hen begeleidt op de werkplek en hun persoonlijke ontwikkeling en de verwerving van vakinhoudelijke en gedragscompetenties bespreekt. De minor en het afstudeertraject zijn gelijk aan die van voltijdstudenten.

De opleiding geeft aan in het studiejaar 2013-2014 geen mogelijkheden te zien om studenten een duale leerroute vanaf het eerste jaar te laten volgen. De geringe beschikbaarheid van werkplekken en de toegenomen eisen aan kennis vanuit de CEA zijn de redenen om de duale leerroute vooralsnog te beëindigen. Opvallend vond het panel het aantal studenten dat in een later stadium van de studie alsnog de overstap maakten naar het duale traject. Het panel heeft met een aantal van hen gesproken. De overstappers gaven aan de combinatie zwaar te vinden voor wat betreft de studiebelasting. Daartegenover staat dat het duale traject studenten de mogelijkheid biedt om het geleerde toe te passen in de praktijk. De studenten, die het panel gesproken heeft, gaven aan dat als een effectieve manier van studeren te ervaren.

In de *Kritische Reflectie* geeft de opleiding aan niet tevreden te zijn met de waardering van studenten in de NSE over de praktijkgerichtheid van de opleiding. Deze wordt door voltijdstudenten met een 3,5 (2011) en 3,6 (2012) gewaardeerd. De opleiding wil minimaal met een 3,8 gewaardeerd worden en heeft daarom het aantal praktijkgerichte opdrachten vergroot. Tweedejaarsstudenten moeten nu bijvoorbeeld voor organisaties in de Rotterdamse regio een praktijkopdracht uitvoeren. Verder neemt de opleiding initiatieven om studenten met het werkveld in contact te brengen. Dat is geen gemakkelijke opgave in deze economische tijd. De opleiding constateert dat het animo voor het bieden van stages en duale werkplekken bij het werkveld behoorlijk gedaald is.

Het panel waardeert de inzet van de opleiding om studenten meer in aanraking te laten komen met de praktijk. Het panel vindt het daarbij belangrijk dat de praktijk uit het beroepenveld ook terugkomt in de theoretische vakken door aandacht te besteden aan recente ontwikkelingen in het accountancyvak. Een aantal docenten geeft daaraan invulling door de actualiteit uit het Financiële Dagblad te behandelen. Het panel vindt dat de recente ontwikkelingen binnen de accountancy meer aandacht zouden mogen krijgen.

Instream en vrijstellingen

In het *Opleidingsprofiel 2012* schrijft de opleiding dat de instroom van de opleiding voor het belangrijkste deel uit havisten met een E&M profiel bestaat (ruim 60 procent in 2012). Daarnaast is circa 30 procent van de instromers afkomstig uit het mbo met een administratieve vooropleiding op niveau 4. Voorheen kende de opleiding een verkort traject voor studenten met een mbo-vooropleiding, maar daar is de opleiding vanwege de veranderingen in het mbo-onderwijs mee gestopt. Studenten met een vwo-diploma maken circa 7 procent van de instroom uit. Voor hen is een verkort programma mogelijk. Specifiek aandachtspunt voor de opleiding is het hoge aandeel studenten van allochtone, niet westerse, afkomst. 46 Procent van de studenten behoort tot deze groep. Voor de start van het studiejaar houdt de opleiding diagnostische toetsen om het niveau van Nederlands, Engels en Wiskunde te toetsen. Er zijn ondersteunende lessen beschikbaar om eventuele achterstanden op dit terrein weg te werken.

Het panel heeft gesproken met studenten van verschillende vooropleidingen. Daaruit bleek dat de opleiding goed weet aan te sluiten bij de verschillende vooropleidingen. De voormalig mbo-studenten verklaarden nog veel profijt te hebben van de boekhoudvaardigheden die zij daar hebben opgedaan. Studenten van andere vooropleidingen zijn daarbij in het nadeel, zo verklaarden zij. Het panel constateert desalniettemin dat de opleiding goed weet aan te sluiten op de vooropleiding van alle studenten.

Begeleiding van studenten

In de *Kritische Reflectie* en het *Opleidingsprofiel Bachelor Accountancy 2012* heeft de opleiding de studieloopbaanbegeleiding beschreven. In het studiejaar 2012 is de studiebegeleiding geïntensiveerd, onder meer om uitval te beperken en het rendement van de opleiding te verhogen. Daarin volgt de opleiding Accountancy het programma "*Succes voor iedereen*" van de Hogeschool Rotterdam.

In het propedeusejaar ligt de focus voor de studieloopbaanbegeleiding op selectie en oriëntatie: past de student bij de opleiding en toekomstige beroep? Iedere student krijgt een dedicated coach toegewezen, die vanaf het startgesprek tot aan het einde van het tweede leerjaar aan de student verbonden blijft. Voor 1 februari ontvangt iedere student in het eerste studiejaar een advies over de voortzetting van de studie of een oriëntatie op een vervolgopleiding. Om studenten zich goed te laten oriënteren op hun toekomstige beroepenveld, heeft de opleiding het programma "Adopteer een klas" ontwikkeld, waarbij studenten in de propedeuse kennismaken met de accountancy.

In de jaren daarna focust de studieloopbaanbegeleiding zich meer op studievoortgang en de keuze van een stageplek (al dan niet in het buitenland), de keuze van een minor en het bepalen van een afstudeeronderzoek.

Tijdens de stages begeleiden docenten de voltijdstudenten. Voor het afstudeertraject wijst de opleiding de student een afstudeerbegeleider toe.

De opleiding hanteert regels voor de overgang van het ene studiejaar naar het volgende studiejaar. Daarnaast zijn er toelatingsdrempels voor de stage, deelname aan de OAT en het afstuderen.

Hogeschoolbreed kent de Hogeschool Rotterdam mentoraten gericht op studenten met een niet Nederlandse of westerse achtergrond waarbij onder meer oudere jaarstudenten vanuit hun ervaring jongere jaarstudenten kunnen coachen. Studenten met een beperking kunnen beroep doen op het decanaat.

Het panel heeft geconstateerd dat de opleiding Accountancy haar studiebegeleiding goed heeft georganiseerd. Studenten uit de propedeusefase gaven aan de intensieve begeleiding als nuttig te hebben ervaren. De opvallende inzet van de opleiding om studenten van verschillende komaf met goed gevolg hun studie te laten volgen vindt het panel een compliment waard.

Kwaliteit van het personeel

Het vigerende personeelsbeleid voor de opleiding Accountancy is vastgelegd in het managementcontract tussen het college en de directie van IFM, het instituutsjaarplan IFM en het opleidingsjaarplan.

In totaal werken er 36 docenten (29,1 fte), verdeeld over de functiegroepen docenten, kerndocenten, hogeschooldocenten en hoofddocenten. De verdeling is conform het hogeschoolbeleid, zo schrijft de opleiding in de *Kritische Reflectie*. 83 Procent van de docenten beschikt over een masteropleiding, dat is ruim boven de afgesproken prestatienorm van 70 procent.

De opleiding streeft er in haar aannamebeleid vooral naar om docenten met enige jaren praktijkervaring in dienst te nemen. Negen docenten zijn afkomstig uit de accountantspraktijk, twee docenten zijn nog werkzaam in de beroepspraktijk, drie hebben recente werkervaring. Docenten die niet over een didactische aantekening beschikken volgen zo snel mogelijk een didactische cursus. Twee keer per jaar vinden er functionerings- en beoordelingsgesprekken plaats tussen leidinggevende en docenten. Onderwerp van de gesprekken zijn vakinhoudelijke en didactische deskundigheid, mede op basis aan de hand van onder meer evaluaties van studenten en gegevens over cursusrendementen.

Er is een hogeschoolbreed systeem van Permanente Educatie opgezet met punten voor het behalen van het certificaat van ROM docent, waarmee de didactische bekwaamheid van docenten wordt geborgd. Om de onderzoeksleerlijn te versterken, biedt de opleiding docenten de mogelijkheid om zich verder te bekwamen in onderzoeksvaardigheden. De docent-studentratio bedraagt 1:29, dat is binnen de norm van 1:30. Er is geruime tijd sprake geweest van te hoge werkdruk, gelet op de uitkomsten van het medewerkertevredenheidsonderzoek (MTO) van 2011. Inmiddels heeft de opleiding maatregelen genomen. De opleiding heeft workshops gewijd aan dit onderwerp en wijzigingen in de taaktoedelingssystematiek aangebracht. Het laatste MTO uit 2013 gaf aan dat deze maatregelen hun vruchten hebben afgeworpen.

Studenten zijn over het algemeen tevreden over de kwaliteit van docenten.

Het panel heeft kennisgemaakt met het docententeam en constateert dat het team een gemêleerde opbouw kent in leeftijd en werkervaring. Studenten zien verschillen in docenten met name wat betreft de didactische vaardigheden. De vakkennis is goed vertegenwoordigd zo vinden zij. Het panel waardeert de mogelijkheden die de opleiding docenten biedt om zich bij te laten scholen. Wel vindt het panel dat de aandacht voor het vergroten van onderzoeksvaardigheden van docenten meer aandacht mag krijgen in de scholing dan nu het geval is. De basis van onderzoekskennis is weliswaar aanwezig, zo blijkt uit het hoge aandeel mastergeschoolde docenten, maar kan worden versterkt.

Kwaliteit van de opleidingsspecifieke voorzieningen

Het IFM, waar de opleiding deel van uit maakt, is gevestigd op de Kralingse Zoom, waar het de faciliteiten deelt met het Instituut voor Commercieel Management en de Rotterdam Business School. De opleiding beschikt over theorielokalen en projectlokalen, overleg ruimtes, verschillende ruimtes met computers en een studielandschap. Het gebouw heeft ook een toetscentrum waar 150 studenten tegelijkertijd getoetst kunnen worden. Verder kent het gebouw een mediatheek. Studenten en medewerkers kunnen ook gebruik maken van de bibliotheek van de Erasmus Universiteit.

Studenten kunnen gebruik maken van intranet voor praktische informatie. Op de elektronische leeromgeving N@tschool en het studentvolgsysteem Osiris staan onderwijsinhoudelijke zaken vermeld. Ook kunnen studenten en docenten vanuit huis inloggen op het netwerk van de hogeschool.

Studenten geven in de NSE en in gesprekken met het panel aan dat het aantal werkplekken op een aantal momenten van de dag ontoereikend is. Ook vinden studenten de voorzieningen sober. Er zijn uitbreidings- en verbouwingsplannen voor de locatie Kralingse Zoom in ontwikkeling, die tot verbetering van de voorzieningen en een uitbreiding van het aantal werkplekken moet leiden.

Het panel heeft een rondleiding door het gebouw gekregen en met studenten over de voorzieningen gesproken. Uit de gesprekken met studenten blijkt de beperkte aanwezigheid van studeerplekken wel een aandachtspunt te zijn, maar minder zwaar te wegen dan de problemen die studenten ondervinden bij het inschrijven voor tentamens. Studenten gaven aan dat het systeem om zich digitaal in te schrijven zodanig ingewikkeld is, dat een fout snel gemaakt en lastig te herstellen is.

Het opleidingsmanagement geeft aan het probleem te kennen en meent voldoende maatregelen te hebben genomen om studenten tegemoet te komen.

Borging kwaliteit onderwijsvoorzieningen

De kwaliteitsborging van het IFM en de aangesloten opleidingen staat beschreven in het *Handboek Kwaliteitszorg IFM* en sluit aan op de kwaliteitszorgbeleid van Hogeschool Rotterdam het Rotterdams Procesmodel.

De opleiding maakt gebruik van de instituutbrede examencommissie, toetscommissie en afstudeercommissie om de kwaliteit van het onderwijs te bewaken. De opleiding delegeert taken aan de curriculumcommissie, die de inhoud van het onderwijsprogramma invult op basis van onder meer de CEA-eindtermen en de overige eindkwalificaties. De beroepenveldcommissie en de opleidingscommissie fungeren als klankbord.

De samenhang van de onderwijsleeromgeving borgt de opleiding door gebruik te maken van een aantal kwaliteitszorgmaatregelen. In de *Kritische Reflectie* noemt de opleiding onder meer het realiseren van verbeteringen op grond van evaluaties en raadplegingen van studenten, medewerkers en het beroepenveld. Concreet gaat het om de NSE, het MTO, de *blokscans*, de docentmeters, het alumnionderzoek, het onderzoek in het werkveld, de score bij de accreditatie en de interne audit. De resultaten uit deze metingen worden besproken met studenten aan het begin van elke onderwijsperiode.

Uitkomsten zijn onderwerp van gesprek tussen de onderwijsmanager en directie, en directie en College van Bestuur. Uitkomsten van de evaluaties hebben tot bijstelling in het curriculum geleid, bijvoorbeeld het uitbreiden van het aantal praktijkgerichte opdrachten in het tweede jaar. Ook heeft de opleiding in een aantal gevallen besloten tot een andere inzet van docenten op basis van de evaluaties.

Het panel heeft kennis genomen van de verschillende evaluaties en de invloed daarvan op het onderwijsprogramma, de inzet van docenten, de voorzieningen en toetsbeleid. Daaruit constateert het panel dat de opleiding open staat voor input van studenten en andere stakeholders en ook bereid is om de input in verbeteracties om te zetten. Daarmee ziet het panel dat de PDCA-cyclus in de kwaliteitszorg is geïmplementeerd.

Overwegingen en conclusie

Het panel stelt vast dat de opleiding in staat is om een samenhangende onderwijsleeromgeving te bieden, die het studenten mogelijk maakt om de eindkwalificaties te behalen. Het panel constateert dat de *inhoud* van het programma vakinhoudelijk aansluit bij de beoogde eindkwalificaties. De CEA-eindtermen waaraan afgestudeerden moeten voldoen, zijn gedegen opgenomen in de BoKS waarmee de opleiding de studenten uitrust. De eigen gekozen profilering in Haven en Zorg vindt het panel weinig herkenbaar terug in de inhoud en de vormgeving van het onderwijsprogramma. Hetzelfde geldt voor actuele maatschappelijke ontwikkelingen zoals maatschappelijk verantwoord ondernemen. De onderzoeksvaardigheden komen nu meer naar voren in het onderwijsprogramma dan in voorgaande jaren, zo constateert het panel. De opleiding is bezig met de opbouw van de onderzoeksleerlijn en integreert onderzoeksvaardigheden in de bestaande modules.

Het panel ziet daarin het gevaar dat kennis van onderzoek te versnipperd wordt aangeboden en daardoor minder stevig verankerd raakt in het leren van studenten. Ook mist het panel de verbinding met het lectoraat, waardoor onderzoek een meer 'vanzelfsprekende' plek in het onderwijsprogramma in kan nemen, dan nu het geval is.

Het panel ziet verder dat de *vormgeving* van het programma solide is ingevuld en het studenten mogelijk maakt om de eindkwalificaties te behalen. Het didactisch concept volgens het ROM draagt daar aan bij. Wel vindt het panel dat de opleiding alert moet zijn op ontwikkelingen als digitalisering van het onderwijs en daar mogelijk proactiever op kan inspelen dan zij thans doet. Het panel heeft waardering voor de inzet van de opleiding om de praktijk van het werkveld binnen het onderwijsprogramma een plaats te geven. Het duale leertraject blijkt in de praktijk lastig te volgen voor studenten, vanwege de beperkte beschikbaarheid van werkplekken en de hoge studiebelasting. Toch constateert het panel dat in latere fases van de studie (na het tweede jaar) de overstap van voltijds leertraject naar duaal leertraject een goede keuze is voor een aantal studenten. Het panel constateert dat de opleiding daarmee een passend aanbod weet te creëren voor deze studenten.

De *kwaliteit* van het personeel is vakinhoudelijk op orde. De opleiding biedt voldoende mogelijkheden voor didactische scholing, maar kan meer insteken op het vergroten van onderzoeksvaardigheden van het docententeam, vindt het panel.

De *instroom, studiebegeleiding en de overige opleidingsvoorzieningen* zijn adequaat georganiseerd, zo stelt het panel vast. Daarbij heeft het panel veel waardering waarop de opleiding de gemêleerde studentenpopulatie weet te benaderen en te begeleiden.

Tot slot constateert het panel dat de opleiding de *borging van de onderwijskwaliteit* adequaat heeft georganiseerd.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Standaard 3 Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

<p><i>De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing en toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.</i></p>

Bevindingen

Systeem van toetsing

Het systeem van toetsing is beschreven in het *Toetsplan AC 2012*. Het systeem van toetsing sluit aan op *het Rotterdams Toetsmodel van Hogeschool Rotterdam (2012)* en *het IFM Toetsbeleid 2011-2014*.

De opleiding Accountancy maakt gebruik van een verscheidenheid aan toetsvormen, passend bij de onderwijswerkvormen. Het leeuwendeel van de toetsen is summatief. De opleiding maakt gebruik van schriftelijke bevraging (tentamen of project), mondelinge bevraging en kwalificerende observaties (presentaties en stage- en afstudeerverslagen). Ook past de opleiding een systeem van digitale toetsing toe.

In de kennisgestuurde leerlijn gaat het om tentamens met open en/of gesloten vragen en het schrijven van essays.

In de praktijk- en studentgestuurde leerlijnen gaat het bij voltijdstudenten ook om vaardigheden en professionele houding. Bij duale studenten worden deze vaardigheden op de werkplek getoetst.

Verschillende actoren zijn bij de toetsing betrokken, zo schrijft de opleiding in de *Kritische Reflectie*: de curriculumcommissie, de examencommissie, de cursusbeheerders, de docenten, het bedrijfsbureau en het management.

De *curriculumcommissie* beschrijft de leerdoelen van de cursussen en relateert deze aan de relevante competenties en competentieniveaus in de kwalificatiedekkingsmatrices. In het toetsplan en in de kwalificatiedekkingsmatrix staat van elke cursus de toetsvorm het toetsniveau beschreven. De kwalificatiedekkingsmatrix fungeert als borgingsinstrument. Hierin staat omschreven op welk niveau de toets moet worden afgenomen. De niveaus zijn afgeleid van de taxonomie van Arendsen en Coun (zie standaard 2, inhoud van het programma).

De *cursusbeheerder* stelt een toetsmatrix op, waarin de leerdoelen van de te toetsen competentie zijn beschreven. Hij is verantwoordelijk voor de kwaliteit van het ontwerp van de toetsen. Het panel heeft de toetsmatrices bestudeerd en geconstateerd dat deze zeer gedetailleerd zijn beschreven; zo gedetailleerd dat het panel twijfels heeft bij de werkbaarheid ervan. Docenten geven desgevraagd aan de toetsmatrices niet als keurslijf te ervaren maar als gedegen richtsnoer voor het opstellen van toetsen en tevreden te zijn over de functie ervan.

De *examencommissie* heeft criteria vastgesteld op basis waarvan examinatoren voor alle cursusjaren zijn aangewezen en stelt ook examinatoren aan. Daarnaast controleert de examencommissie steekproefsgewijs de eindwerkstukken op kwaliteit en volledigheid. De *toetscommissie* voert sinds 2008 de controle uit op de kwaliteit van de toetsen, voorafgaand aan een onderwijsperiode en/of na afloop op basis van signalen of laag rendement. Ieder kwartaal bespreekt de commissie haar bevindingen. Het panel heeft vastgesteld dat docenten in principe bereid zijn om hun toetsen vooraf ter beoordeling aan de toetscommissie voor te leggen. Het aantal toetsen dat de toetscommissie vooraf kan inzien is echter nog beperkt (circa 20 procent) en kan verder uitgebreid worden. Uit de gesprekken met onder meer docenten en opleidingsmanagement heeft het panel kunnen constateren dat de bespreking van de toetsen in de toetscommissie tot verbetering en het verhogen van de transparantie van het toetssysteem heeft geleid.

Studenten zijn redelijk tevreden over het systeem van toetsing. Wel plaatsen ze kanttekeningen bij de tijd die het beoordelen van opdrachten/projecten in de praktijkgestuurde leerlijn met zich mee brengt. Zij vinden deze te lang. Ook is het voor hen niet altijd duidelijk waarop projecten worden beoordeeld. Inmiddels heeft de opleiding deze criteria voor een belangrijk deel van de cursussen aangepast. Daarnaast wil de opleiding naast de summatieve toetsen van de kennisgestuurde leerlijn ook formatieve tussentijdse toetsen invoeren. Het panel heeft geconstateerd dat studenten niet allemaal overtuigd zijn van het nut van deze tussentijdse toetsing. De opleidingscommissie heeft de bezwaren van de studenten met het opleidingsmanagement besproken.

Realisatie van de beoogde eindkwalificaties

De opleiding hanteert bij het realiseren van de eindkwalificaties het volgende beleid, zo schrijft zij in de *Kritische Reflectie*.

- Alle competenties worden op beoogd eindniveau afgetoetst;
- De student wordt individueel beoordeeld;
- De beoordeling dient helder te zijn.

Toetsen eindkwalificaties

In het *Toetsplan* schrijft de opleiding dat studenten de eindkwalificaties op meerdere momenten realiseren.

In onderstaande tabel staat aangegeven welke cursussen het eindniveau bepalen.

Toets eindniveau	Inhoud kwalificatie		
	Landelijke competenties	CEA eindtermen	BBA
OAT (kennis en vaardigheden) Afstuderen (houding)	1. Aanspreekpunt administratieve dienstverlening	meerdere eindtermen uit de 12 vakgebieden	1
Belastingrechtscursussen jaar 4	2. Behartigen fiscale belangen cliënt	meerdere eindtermen uit de 12 vakgebieden	1
OAT (kennis en vaardigheden) Afstuderen (houding)	3. Algemene controle jaarrekening	meerdere eindtermen uit de 12 vakgebieden	1
Afstuderen	4. Adviesbehoeften onderkennen, signaleren en vervullen	meerdere eindtermen uit de 12 vakgebieden	1, 2, 3
Stage	5. Adequaat functioneren binnen accountantskantoor		3
Afstuderen	6. Zichzelf voortduren ontwikkelen als beroepsbeoefenaar		2, 3, 4

De uitvoering en borging van de OAT behoort tot de verantwoordelijkheid van het Accountants Scholenoverleg.

De kwaliteit van de belastingrechtscursussen wordt bewaakt door de toetscommissie en beoordeeld op validiteit, betrouwbaarheid en transparantie.

De stage vindt plaats op een accountantskantoor en wordt beoordeeld op basis van een gestandaardiseerd beoordelingsformulier. Studenten die de duale leerroute volgen, worden getoetst op een aantal eindkwalificaties door hun hoofdfasecoach en de bedrijfsbegeleider. Het gaat daarbij om de competenties 5 en 6. De procedure is beschreven in de *Werkplekhandleiding* en staat onder toezicht van de examencommissie. De examencommissie heeft vastgesteld dat de beoordeling te weinig is uitgewerkt in heldere criteria, zo schrijft de opleiding in de *Kritische Reflectie*. De opleiding heeft inmiddels de beoordelingssystematiek aangepast.

Afstudeeropdracht en beoordelingsystematiek

De afstudeeropdracht is het sluitstuk van de onderzoeksleerlijn en bestaat uit het zoeken van een oplossing voor een vraagstuk in het werkveld van de hbo-accountant. Studenten tonen met hun afstudeeropdracht competentie 4 en competentie 6 aan. Het afstudeerproces is met ingang van het studiejaar 2012 verder aangescherpt.

Studenten kiezen zelf een afstudeeronderwerp en leggen dit voor aan de *afstudeercommissie*. De afstudeercommissie bestaat uit vier leden die deskundig zijn op het terrein van de vier taakgebieden van de accountant (competentie 1 tot en met 4).

De afstudeercommissie beoordeelt het onderzoeksvoorstel (plan van aanpak) aan de hand van een set criteria en wijst een inhoudelijk deskundig begeleider en een examiner aan. Het voltooide werkstuk wordt beoordeeld door de afstudeerbegeleider, de bedrijfsbegeleider waar het onderzoek plaats vindt en de examiner. De examiner stelt het uiteindelijke cijfer vast. De beoordeling vindt plaats aan de hand van standaardformulieren. In een aantal zogenaamde *rubrics* staan de criteria gerelateerd aan de eindkwalificaties en de Dublin descriptoren uitgewerkt in de niveaus goed, voldoende en onvoldoende. Beoordeeld worden oordeelsvorming, professioneel handelen, communicatie en adviesvaardigheden.

De *examencommissie* stelt in de examenraadsvergadering vast of de student aan alle formele eisen heeft voldaan en diplomawaardig is.

Naar aanleiding van het rapport van de commissie de Bruijn 'Vreemde ogen dwingen' heeft de opleiding afspraken gemaakt met de Haagse Hogeschool, de Hogeschool Utrecht en Hogeschool Inholland Diemen om elkaars afstudeeropdrachten te beoordelen. Met de eerste twee scholen zijn ook afspraken gemaakt om een aantal van elkaars tentamens te beoordelen. Daarnaast beoordeelt de beroepenveldcommissie en het lectoraat jaarlijks steekproefsgewijs een aantal afstudeeropdrachten.

Het panel heeft geconstateerd dat het afstudeertraject beter is georganiseerd dan voorgaande jaren. Met name de noodzaak om een plan van aanpak in te dienen voor het afstudeeronderzoek vindt het panel een stevige verbetering ten opzichte van voorgaande jaren. Positief is het panel over de inspanningen die de opleiding doet om tot transparante beoordelingen van afstudeerwerkzaamheden te komen. Wel plaatst het panel daarbij een aantal kanttekeningen. De nieuwe beoordeling aan de hand van rubrics is niet altijd inzichtelijk; bijvoorbeeld wordt met communicatie nu de schriftelijke rapportage, de mondeling presentatie of een combinatie van beide bedoeld? Het is niet mogelijk om het cijfer voor de scriptie zelf te achterhalen. Het panel heeft waardering voor de uitwisseling van afstudeerproducten die georganiseerd wordt met andere hogescholen. Het initiatief om met twee hogescholen een soortgelijke uitwisseling te organiseren voor tentamens wordt door het panel gesteund. De uitkomsten van de uitwisseling van afstudeerproducten scherpen het beeld van de opleiding over het afstudeerproces en -niveau in het land en bieden mogelijkheden om (waar nodig) verbeteringen door te voeren. Vanuit gesprekken met docenten en leden van de examencommissie blijkt voor het panel dat de uitkomsten van de uitwisseling voor hen niet altijd duidelijk zijn. Het panel vraagt de aandacht van de opleiding voor het communiceren van deze uitkomsten en hoe daar gevolg aan wordt gegeven.

Producten afgestudeerden

Het panel heeft in totaal 32 werkstukken bestudeerd: twintig op de visitatiedagen; daarna is op basis van de uitslag de steekproef uitgebreid met nog eens twaalf werkstukken, tien voltijds, twee duaal. In totaal heeft het panel zeven werkstukken van duale studenten en 25 werkstukken van voltijdsstudenten beoordeeld.

Daarbij heeft het panel op de visitatiedagen drie werkstukken als onvoldoende beoordeeld. De onvoldoende waarderingen betroffen allen de werkstukken van studenten, die in 2010 waren gestart met het afstudeertraject, dus voorafgaand aan de wijzigingen die de opleiding in 2012 heeft aangebracht. Het panel achtte daarbij met name de methodische onderbouwing, het plan van aanpak en het gebruik van bronnen onder de maat. In twee gevallen betrof de onvoldoende ook nog eens scripties die in duo verband waren geschreven en waarbij onduidelijk was wie van de studenten nu welke bijdrage had geleverd. In één geval vond het panel de opdrachtomschrijving niet passend voor de opleiding.

De werkstukken van het studiejaar 2012-2013 waren wel voldoende. Zichtbaar waren de hogere eisen aan het plan van aanpak en de analyse. Eén afstudeeronderzoek was in samenwerking met het lectoraat uitgevoerd. Het panel constateerde dat de grotere aandacht voor onderzoek en de methodische onderbouwing duidelijk zichtbaar tot kwaliteitsverbetering van het eindwerkstuk leidde.

Voor de uitbreiding van de steekproef heeft het panel gekozen uit de op dat moment beschikbare eindwerkstukken van het studiejaar 2012-2013. De voldoende beoordeling van deze eindwerkstukken heeft het panel in alle gevallen kunnen onderschrijven. Toch heeft het panel ook hierbij nog een aantal kritische kanttekeningen. De uitwerking van het plan van aanpak is wisselend van kwaliteit en kan in de volle breedte nog verder verbeterd worden, door met name de methode van onderzoek en de onderbouwing daarvan explicieter te vermelden. Ook het bronnenonderzoek blijft nog vaak beperkt tot de 'schoolboeken'. Desondanks constateert het panel dat de verbeteringen die de opleiding heeft ingezet in het afstudeertraject met ingang van 2012-2013 tot een betere kwaliteit van de eindwerkstukken hebben geleid. Het panel acht het van groot belang dat de opleiding deze ingezette vernieuwing vast houdt en verder uitbouwt door nog meer aandacht te besteden aan het plan van aanpak en de methodische en theoretisch onderbouwing van het afstudeeronderzoek.

Tevredenheid

Uit werkveldonderzoek en onderzoek onder alumni blijkt dat de opleiding goed is staat is om aansluiting te vinden bij wat in de beroepspraktijk van afgestudeerde bachelors verwacht wordt. Het niveau van de opleiding wordt goed gewaardeerd; 92 procent van de alumni geeft aan dat het niveau voldoende tot uitstekend is.

Overwegingen en conclusie

Het panel heeft op basis van de documenten en de gesprekken met opleidingsmanagement, docenten, studenten en de examen- en toetscommissie vastgesteld dat de opleiding Accountancy zich inspant om tot een valide en transparantie manier van toetsing te komen. De opleiding hanteert diverse toetsvormen, maakt daarbij gebruik van toetsmatrijzen, legt toetsen ter beoordeling voor aan de toetscommissie en werkt aan het afstemmen en expliciteren van beoordelingscriteria. Het panel constateert dan ook dat de opleiding haar toetsbeleid adequaat heeft ingericht. Wel vindt het panel dat het aantal toetsen dat vooraf aan de toetscommissie ter beoordeling voorlegt, nog te beperkt is en in kwantiteit zal moeten toenemen.

Het afstudeertraject, inclusief de wijze van beoordeling, is het afgelopen studiejaar (2012-2013) sterk gewijzigd en verbeterd, stelt het panel vast. Er is meer aandacht gekomen voor de methodische en theoretische onderbouwing van de eindwerkstukken. Ook is de beoordeling gewijzigd, door het invoeren van een nieuw beoordelingsformulier, waar aan de hand van zogenaamde rubrics een oordeel tot stand komt. Het panel vindt dat het formulier nog wel aan inzichtelijkheid kan winnen en zou graag zien dat een apart cijfer voor de scriptie zichtbaar zou worden.

Wat betreft het niveau van de eindwerkstukken, constateert het panel dat er sprake is van een goede ontwikkeling. In een eerste selectie van de eindwerkstukken kon het panel in drie gevallen de voldoende beoordeling niet onderschrijven.

Belangrijkste kritiekpunten daarbij zijn de onduidelijke onderbouwing van het praktijkgerichte onderzoek, de keuze van het afstudeeronderwerp en het in de ogen van het panel slordige en summiere gebruik van (literatuur) bronnen. Het panel maakt hierbij de aantekening dat de onvoldoendes in alle gevallen werkstukken waren uit een eerder afstudeerjaar, dus voor de implementatie van de wijzigingen in het afstudeertraject. Op basis van de uitkomsten uit de eerste selectie heeft het panel de steekproef uitgebreid met twaalf eindwerkstukken uit het laatste studiejaar. Deze zijn alle voldoende bevonden. Hoewel de verbeteringen in de methodische en theoretische onderbouwing van het praktijkgerichte onderzoek in deze eindwerkstukken zichtbaar zijn, acht het panel een verdere versterking van deze onderdelen van het afstudeerwerk nog wel op zijn plaats. De afstudeerwerken kunnen aan kwaliteit winnen door meer aandacht voor het plan van aanpak en het bronnengebruik. Uit onderzoek bij het werkveld en onder alumni blijkt dat afgestudeerden op een goed niveau als beginnende professionals aan de slag kunnen.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

3 Eindoordeel over de opleiding

Oordelen op de standaarden

Het visitatiepanel komt tot de volgende oordelen op de standaarden:

Standaard	Oordeel
1 Beoogde eindkwalificaties	Voldoende (VT en Duaal)
2 Onderwijsleeromgeving	Voldoende (VT en Duaal)
3 Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	Voldoende (VT en Duaal)

Overwegingen en conclusie

Weging van de oordelen op de drie standaarden op basis van de motivering bij de standaarden en volgens de beslisregels van NVAO:

- Het eindoordeel over een opleiding is in elk geval 'onvoldoende' indien standaard 1 of 3 als 'onvoldoende' beoordeeld wordt. Een 'onvoldoende' bij standaard 1 kan niet leiden tot het toekennen van een herstelperiode door de NVAO.
- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'goed' zijn indien tenminste twee standaarden als goed worden beoordeeld, waaronder in elk geval in standaard 3.
- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'excellent' zijn indien tenminste twee standaarden als excellent worden beoordeeld, waaronder in elk geval in standaard 3.

Het visitatiepanel beoordeelt de kwaliteit van de bestaande hbo opleiding Accountancy van de Hogeschool Rotterdam als **voldoende**.

4 Aanbevelingen

Standaard 1

- Als u zich wilt blijven profileren met uw eigen 'inkleuring' aan de eindkwalificaties in de thema's Haven, Zorg en het internationale karakter van de bedrijven in de regio, breng dan deze thema's explicieter in eindkwalificaties en onderwijsprogramma naar voren;
- Besteed meer aandacht aan maatschappelijk verantwoord ondernemen dan thans het geval is.

Standaard 2

- Overweeg om beleid te formuleren voor de invoering van blended learning met gebruik van multimediale instrumenten, om voorbereid te zijn op de onderwijsontwikkelingen in de toekomst;
- Besteed meer aandacht aan internationalisering van het vakgebied, niet alleen door onderwijs in andere talen maar ook door aandacht te besteden aan mondiale ontwikkelingen die impact hebben op het werkveld van de accountant;
- Versterk de onderzoeksleerlijn en overweeg daarbij om onderzoek als eigen aparte module een plek te geven in het onderwijsprogramma;
- Versterk de band met het lectoraat om op deze wijze het doen van onderzoek steviger in de opleiding te verankeren;
- Vergroot kennis en kunde van onderzoek bij het docententeam.

Standaard 3

- Evalueer het gebruik van de beoordelingsformulieren zoals die thans in gebruik zijn bij de eindwerkstukken en let daarbij met name op de transparantie van de beoordelingscriteria;
- Overweeg daarbij om een apart cijfer aan de scriptie toe te kennen;
- Zet de ingezette verbetering in het afstudeertraject voort en let daarbij vooral op het consequent en expliciet verantwoorden van de gebruikte onderzoeksmethode en het gebruik van bronnen.

5 Bijlagen

Bijlage 1: Eindkwalificaties van de opleiding

	CEA eindtermen	BBA
1. Aanspreekpunt administratieve dienstverlening	eindtermen uit de 12 CEA vakgebieden	1
2. Behartigen fiscale belangen cliënt	eindtermen uit de 12 CEA vakgebieden	1
3. Algemene controle jaarrekening	eindtermen uit de 12 CEA vakgebieden	1
4. Adviesbehoeften onderkennen, signaleren en	eindtermen uit de 12 CEA vakgebieden	1, 2, 3
5. Adequaaf functioneren binnen		3
6. Zichzelf voortduren ontwikkelen als beroepsbeoefenaar		2, 3, 4

12 CEA vakgebieden

Kernvakgebieden:

- Auditing & Assurance
- Externe verslaggeving
- Bestuurlijke informatieverzorging

Aan de kernvakgebieden gerelateerde bedrijfseconomische/accountancy vakgebieden:

- Boekhouden
- Financieel management
- Management accounting
- Management en organisatie
- Corporate Governance

Overige ondersteunende vakgebieden:

- Recht
- Belastingrecht
- Algemene economie
- Levensverzekeringswiskunde en statistiek

BBA niveaus

BBA 1: Gedegen theoretische kennis

BBA 2: Onderzoekend vermogen

BBA 3: Professioneel vakmanschap

BBA 4: Verantwoord handelen (beroepsethiek en maatschappelijk oriëntatie)

IFM-competenties

- Professioneel handelen
- Oordeelsvorming
- Communicatie

Deze laatste competenties maken deel van de beroepscompetenties 5 en 6.

Bijlage 2: Overzicht opleidingsprogramma

Ontleend aan 'Opleidingsprofiel Bachelor Accountancy 2012'

Leerjaar 1:

In de propedeusefase oriënteert de student zich binnen alle drie de leerlijnen op de verschillende aspecten van het accountantsberoep. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in de twee ACV-modules, waarin de studenten kennis maken met de drie kernvakgebieden, het NBA-project, het samenstelproject en het programma "Adopteer een klas". Kenmerken van de propedeuse zijn o.a.:

- kernvakken: op een eenvoudig tot gemiddeld niveau, in een niet-complexe situatie;
- praktijklijn: cursussen en projecten onder begeleiding.

Leerjaar 2:

In jaar 2 zijn de periodethema's gecentreerd rond de projecten, ondersteund door modules in de kennis- en praktijkgestuurde leerlijn. Studenten verdiepen in dit jaar kennis van met name bestuurlijke informatievoorziening, externe verslaggeving, controleleer en management accounting en passen die toe in de projecten/opdrachten. Belangrijk is ook (voorbereiding op) de keuze voor de stageplaats.

Kenmerken van leerjaar twee zijn verder:

- kernvakken op een gemiddeld tot hoog niveau, meer complexe situaties, meer variabelen, voorbereidend op beroepsproducten en stage;
- beroepsproducten onder indirecte begeleiding, in diverse contexten (binnen en buiten de opleiding), op basis van specialistische kennis, resultaatgericht; keuzes en oplossingen worden verantwoord;
- ondersteunende vakken sluiten indien mogelijk aan bij de praktijklijn;
- studentgestuurde lijn: stagevoorbereidingsprogramma.

Leerjaar 3:

Jaar 3 staat in het teken van de meewerkstage en de onderzoeksopdracht. Studenten zijn in eerste instantie zelf verantwoordelijk voor het werven van een stageplaats. De stage betreft altijd een meewerkstage omdat dit de manier is om het echt te ervaren wat het betekent om als beginnend accountant te werken en om de eerder opgedane kennis en vaardigheden in de praktijk te brengen. Een belangrijk onderdeel van het programma op de terugkomdag is de onderzoeksopdracht, die resulteert in het beroepsproduct 'Beschrijving van de Administratieve Organisatie'. In de tweede helft van het jaar is er een verdere verdieping op de kernvakgebieden. Daarnaast maakt de student, ter voorbereiding op de adviesfunctie, kennis met "Strategisch management voor het MKB".

Het derde jaar wordt verder gekenmerkt door:

- kernvakken op een hoog niveau, complexe situaties, veel variabelen, voorbereidend op beroepsproducten, met name advies;
- beroepsproducten onder indirecte begeleiding, in diverse contexten, op basis van specialistisch kennis, resultaatgericht, keuzes en oplossingen worden verantwoord; belangrijkste beroepsproduct is 'Beschrijving van de administratieve organisatie'. Deze opdracht wordt uitgevoerd bij het stagekantoor of een klant daarvan;
- stage: de student komt door de stage-ervaring op een hoger niveau van professionaliteit en doet daarbij kennis op over het beroep en zichzelf, wat in een schoolsituatie niet gerealiseerd zou kunnen worden;
- ondersteunende vakken sluiten indien mogelijk aan bij de praktijklijn of stage.

Leerjaar 4:

De OAT en de afstudeeropdracht staan centraal in jaar 4. De colleges in het eerste semester zijn allemaal gericht op de voorbereiding op het examen. Daarnaast wordt er in groepen gewerkt aan de praktijkopdracht van de minor 'De Accountant In Business' en zijn er bijeenkomsten die de studenten voorbereiden op het afstudeeronderzoek in het tweede semester. □ Het vierde jaar heeft als overige kenmerken: • kernvakken op een hoog niveau, complexe situaties, veel variabelen, voorbereidend op □ beroepsproducten;

- beroepsproduct: in de minor wordt onder indirecte begeleiding in een groep voor een externe opdrachtgever een praktijkopdracht uitmondend in een advies opgesteld op het gebied van risicomanagement, in diverse contexten, op basis van specialistisch kennis, resultaat gericht, keuzes en oplossingen worden verantwoord;
- ondersteunende vakken sluiten, indien mogelijk, aan bij de praktijklijn of het afstudeeronderzoek;
- het afstudeeronderzoek. □ *Afstudeeronderzoek*: □ De student kan zelfstandig, en met ondersteuning door *onderzoek*, een probleem uit de *beroepspraktijk* oplossen met een *concreet resultaat*, zoals een advies en/of ontwerp, en dit resultaat verdedigen.

Bijlage 3: Deskundigheden leden visitatiepanel en secretaris

De heer prof.dr. H.P.A.J. Langendijk, voorzitter

De heer Langendijk is ingezet als panellid vanwege zijn expertise op het gebied van accountancy. Hij is al 30 jaar werkzaam op universiteiten in diverse functies op onderwijs- en onderzoeksterrein accountancy en bedrijfseconomie. Hij heeft auditdeskundigheid opgedaan als controleur bij Arthur Andersen en voorloper van BDO. Voor deze visitatie heeft de heer Langendijk onze handleiding voor panelleden ontvangen en in een voorbereidende vergadering is hij aanvullend geïnstrueerd over het proces van visitatie en accreditatie in het hoger onderwijs en over de werkwijze van NQA.

Opleiding:

1994 Promotie Universiteit Leiden
1971 – 1976 Bedrijfseconomie doctoraal Universiteit van Amsterdam
1965 – 1971 HBS-A

Werkervaring:

2006 – heden Geassocieerd adviseur Instituut Financieel Onderzoek
2000 – heden Adviseur ondernemingen, overheidsinstanties en belangengroeperingen op het terrein van externe verslaggeving
1995 – heden Universiteit van Maastricht / Universiteit van Amsterdam (iEMFC) – docent IFRS/Financial Statement Analysis
1981 – heden Koninklijk Nivra en vanaf 1997 Nyenrode Business Universiteit (docent, onderwijsontwikkelaar en hoogleraar Bedrijfseconomie (1997-1999) en vanaf 1999 hoogleraar Externe verslaggeving
1981 – heden Universiteit van Amsterdam - wetenschappelijk medewerker, UHD en hoogleraar Externe verslaggeving
1978 – 1981 Accountancy (Arthur Andersen en voorloper BDO)

Overig:

2004 – heden Editor Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie
tot 2009 Lid Bestuur Interuniversitair Limperg Instituut
tot 2012 Lid Commissie Financiële Verslaggeving AFM

Publicaties (2012; meer op aanvraag):

Articles in Dutch refereed journals

Epe, P. & Langendijk, H.P.A.J. Kanttekeningen bij de RJ- en IASB-voorschriften inzake de waardering van 'zekere' latente belastingvorderingen. Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 86, (6), 235-242.

Laning, A., Langendijk, H.P.A.J. & Grobbe, R. Nederlandse pensioenfondsen: transparantie over uitvoeringskosten?. Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 86, (12), 555-570.

Academic publications in other international journals

Litjens, R., S. Bissessur, H.P.A.J. Langendijk & R.G. Vergoossen. How Do Preparers Perceive Costs and Benefits of IFRS for SMEs? Empirical Evidence from the Netherlands. Accounting in Europe, 9, (1-2), 227-250.

Chapters in books (Dutch)

Langendijk, H.P.A.J. A. 3.1 Inleiding externe financiële verslaggeving. In Leidraad voor de AA, afl. 81, mei, Deventer: Kluwer, pp. A. 3.1-01-A.3.1-27.

Langendijk, H.P.A.J. Goodwill. In Bac, A.D., Gortemaker, J.C.A., Kocks, H.C. & Wallage, Ph. (eds), Handboek Accountancy (pp. B 1.1200-1-B 1.1200-38.

Langendijk, H.P.A.J. Waardevermindering van geactiveerde goodwill. In Bac, A.D., Gortemaker, J.C.A., Kocks, H.C. & Wallage, Ph. (eds), Handboek Accountancy (pp. B 1.1205-1-B 1.1205-22.

Research contributions in the media

Langendijk, H.P.A.J. (2012, March). Interview in VCV Magazine.

Langendijk, H.P.A.J. (2012, March). Interview in Pensioen.

De heer drs. J. de Beuze AA

De heer De Beuze is ingezet vanwege zijn ervaring in het werkveld. Hij heeft ruime ervaring in het domein accountancy door zijn jarenlange werkervaring bij verschillende accountantskantoren. Daarnaast is hij lid van de Commissie Praktijkopleiding van de NOvAA, examiner voor de praktijkopleiding AA en is hij betrokken geweest als assessor bij het EVC-project Opscholing van de NOvAA. Voor deze visitatie is de heer De Beuze individueel geïnstrueerd over het proces van accreditatie in het hoger onderwijs en de werkwijze van NQA.

Opleiding

1998 – 2004	MSc Bedrijfskunde Radboud Universiteit Nijmegen
1990 – 1994	Accountant-Administratieconsulent (inclusief overgangsregeling voor certificerende bevoegdheid)
1985 – 1990	SPD 1+2
1976 – 1982	Atheneum-B

Werkervaring

2008 – heden	Accountant en eigenaar Accountantskantoor MCB te Doetinchem
2002 – 2008	Accountant en vestigingsdirecteur bij Kab accountants & belastingadviseurs te Oirschot en Tilburg
1994 – 2002	Accountant bij BDO te Zutphen
1985 – 1994	Assistant-accountant bij Nederlandse Accountants Maatschap (thans Deloitte) en VWG Groep Accountants, beide te Nijmegen

Mevrouw drs. A.M.J.A. Jongen

Mevrouw Jongen is ingezet vanwege haar deskundigheid op het gebied van bedrijfseconomie en accountancy. Mevrouw Jongen is teamleider Bedrijfseconomie Voltijd en Accountancy leerjaren 1 en 2 Voltijd bij Zuyd Hogeschool en tevens voorzitter van de curriculumcommissie. Tevens begeleidt zij studenten bij hun afstudeerwerkstukken en -onderzoeken. Voor deze visitatie heeft mevrouw Jongen onze handleiding voor panelleden ontvangen en in een voorbereidende vergadering is zij aanvullend geïnstrueerd over het proces van visitatie en accreditatie in het hoger onderwijs en over de werkwijze van NQA.

Opleiding:

2011 – 2012	Cursus onderzoeksmethoden en technieken
2009 – heden	Master Personal Leadership in Innovation and Change
2006	Cursus: actualiteiten in Finance & Control
2005 – 2006	Externe trainingen op het gebied van treasury
2005	Stage bij DSM: treasuryafdeling (wereldwijd) te Heerlen
2004 – 2006	Trainingen op het gebied van coaching, mentoraat, toetsing, IFRS en SAP
1991/1993/1996	Cursussen ICT
	Modules op gebied van Belastingrecht
1977 – 1983	Doctoraal economie, specialisatie Bedrijfseconomie
1977 – 1983	Vwo B

Werkervaring:

- 1998 – heden Teamleider Bedrijfseconomie en deels Accountancy (Ij 1 en 2)- Zuyd Hogeschool
Voorzitter van de curriculumcommissie (gezamenlijk BE en AC). Docent
Bedrijfseconomie, Finance en Management Accounting. Was lid van de examencie.
Scriptiebegeleider. Studieloopbaanbegeleider.
- 1991 – 1998 Docent Bedrijfseconomie (Finance, Management Accounting, Bedrijfsadministratie)
- Fontys Hogescholen
- 1983 – 1991 Docent economische vakken en stagecoördinator - ROC
- 1990 – 2000 Freelance werk, met name in het onderwijs

De heer M. Teeken

De heer Teeken is ingezet als studentlid. Hij volgt de opleiding Accountancy bij Zuyd Hogeschool. De heer Teeken is representatief voor de primaire doelgroep van de opleiding en beschikt over studentgebonden deskundigheden met betrekking tot de studielast, de onderwijsaanpak, de voorzieningen en de kwaliteitszorg bij opleidingen in het domein. Voor deze visitatie is de heer Teeken aanvullend individueel geïnstrueerd over het proces van visitatie en accreditatie in het hoger onderwijs en over de werkwijze van NQA.

Opleiding:

- 2012 - heden Accountancy, Zuyd Hogeschool te Sittard
- 2011 - 2012 Accountancy, Fontys Hogeschool te Eindhoven
- 2009 - 2011 Accountancy, Zuyd Hogeschool te Sittard
- 2004 - 2009 Havo, Bernardinuscollege te Heerlen

Werkervaring:

- 2013- heden Lid deelraad financieel management/ commercieel management Zuyd Hogeschool
- 2013 - afgerond Stage afdeling Finance and Control, team accounting - Zuyd Hogeschool, thans actief als werkstudent
- 2010 - heden Puts Groenbeheer & Loonwerk
- 2007 - heden Aannemersbedrijf Winkens

Mevrouw C.M.F. Bomhof MOC

Mevrouw Carry Bomhof is ingezet als NQA auditor. Mevrouw Bomhof beschikt over ruime ervaring met visitaties in de sector volkshuisvesting, waar zij als secretaris en visitator het visitatieproces bij woningcorporaties veelvuldig heeft meegemaakt. Mevrouw Bomhof heeft in 2013 deelgenomen aan de NVAO-training en zij is gecertificeerd secretaris.

Opleiding:

- 2009 – 2011 Masteropleiding Organisatiecoaching, Haagse Hogeschool
- 2007 – 2008 Post-HBO leergang coaching. Pro-Education Amsterdam, opgeleid tot erkend coach!
- 2002 – 2003 Post-HBO opleiding VO management, Pro-Education Amsterdam
- 1976 – 1984 Franse Taal en Letterkunde (Kandidaats behaald aan de VU), gevolgd door Algemene Taalwetenschap aan de UVA
- 1970 – 1976 VWO Snellius Lyceum, Amstelveen

Werkervaring:

- 2013 – heden Netherlands Quality Agency, auditor
- 2010 – heden Visitator Raeflex
- 2003 – heden Secretaris Raeflex
- 1995 – heden Zelfstandig adviseur gericht op de ondersteuning en begeleiding van veranderingsprocessen bij maatschappelijke ondernemingen in het algemeen en woningcorporaties in het bijzonder

1985 – 1995 Stafmedewerker woningbouwvereniging Goede Stede te Almere,
bewonersparticipatie, beleidsontwikkeling en communicatie
1982 – 1985 Secretaris Bewonersvereniging Uilenstede
1980 – 1984 Algemeen Bestuurslid SSH-VU

Bijlage 4: Bezoekprogramma

Dag 1

Tijdstip	Programmaonderdeel	Deelnemers
12.30 – 13.30 uur	Lunch en kennismaking	Panel
13.30 – 18.30 uur	Materiaalbestudering: - Studiemateriaal - Studentmateriaal - Alle door NQA geselecteerde scripties Rondleiding 15.30 uur Spreekuur 16.00 uur	Panel

Dag 2

Tijdstip	Programmaonderdeel	Deelnemers (maximaal 6 à 8)
08.30 – 09.15 uur	Blok Inhoud I: afstuderen	Mevrouw M. Jansson RA Dhr. Drs. O. Houben Mevr. Drs. M. De Ruijter-Weiss RA De heer E. Van der Waal De heer drs. R. Van der Graaff De heer drs S. Bruinsma
09.30 – 10.15 uur	Blok Inhoud II: afstudeerfase	Tim van den Eshof Joost Vogel Sabina Boon Reinier Hendriks
10.30 – 11.15 uur	Blok Inhoud III: propedeuse en hoofdfase	Saphira Abdoelhak Bart Zaat Scott Sanches Niels Meerkerk Joshua van der Elst Ilse Westerveld Marjoleine te Boekhorst Pim Vos Rutger Da,;
11.30 – 12.15 uur	Gesprek met docenten	Mevrouw drs.M. de Ruijter-Weiss RS Dhr J. van Buren RA Dhr J. de Heer RA Mevr, I. De Graaf MSc Mevr. B. Bosdijk BoE Dhr E. Van der Waal Dhr. N. Bou Racged BSc
12.15 – 13.15 uur	Lunchpauze + overleg / extra bestuderen materiaal	Panel
13.15 – 14.00 uur	1 ^e gesprek met opleidingsmanagement	Mevr. Drs. P van Lange RA (directeur instituut IFM) Dhr drs. R. Lamé (onderwijsmanager Accountancy Voltijd) Dhr R. Kerman (onderwijsmanager Accountancy dual)
14.15 – 15.00 uur	Blok Borging	Dhr drs. O. Houben Dhr. J. van Buren RA Dhr J. de Heer Mevrouw I. Van der Graaf MSc Mevrouw drs B. Van Hillo Dhr drs. S. Cornet

15.15 – 15.45 uur	Eventuele extra gesprekken	Geen gebruik van gemaakt
15.45 – 16.45 uur	Beoordelingsoverleg Panel	Panel
16.45 – 17.30 uur	2 ^o gesprek opleidingsmanagement, inclusief afronding	Mevr. Drs. P van Lange RA (directeur instituut IFM) Dhr drs. R. Lamé (onderwijsmanager Accountancy Voltijd) Dhr R. Kerman (onderwijsmanager Accountancy dual)

Bijlage 5: Bestudeerde documenten

Literatuurlijst Accountancy
Documenten Standaard 1
Eindtermen theoretische Accountansopleidingen (2011)
Eindtermen theoretische Accountansopleidingen (2012)
Beroeps- en Opleidingsprofiel hbo Accountancy AC-Scholenoverleg (2009)
Beroeps- en Opleidingsprofiel hbo Accountancy AC-Scholenoverleg (2012)
Onderzoeksleerlijn voor HBO-opleidingen Accountancy
Leerlijn praktijkgericht onderzoek Opleiding Accountancy voltijd Hogeschool Rotterdam IFM collegejaar 2013-2014
Documenten standaard 2
Onderwijsvisie (didactisch concept) IFM 2011-2014
Toetsbeleid IFM 2011-2014
Overzicht Team Accountancy
Docentenoverzicht
Examinatoren
Overzicht commissies en uitwerkingen notulen (2 per commissie)
Opleidingsvergadering Accountancy
Examencommissie IFM
Toetscommissie IFM
Opleidingscommissie Accountancy
Curriculum commissie Accountancy
Afstudeercommissie Accountancy
Beroepenveldcommissie Accountancy
Documenten studeren met een handicap
Rapportage Intermediair Handicap en Studie februari 2012
Investeren in maatwerk en kwaliteit beleidsnota studeren met een functiebeperking zonder belemmeringen
Studeren met een functiebeperking
Studeren met een beperking ..Informatie Decanaat
Opleidingsprofiel/Training Profile Bachelor Accountancy voltijd-duaal
Leerlijn praktijkgericht onderzoek Opleiding Accountancy-Voltijd Hogeschool Rotterdam Instituut voor Financieel Management
Werkplekhandleiding Accountancy duaal
Beoordelingsmodel Buitenschools curriculum
School of Financial Management International Benchmark report
Boekenlijsten 2012-2013 Accountancy
Accountancy voltijd
Accountancy duaal

Documenten standaard 3
Hogeschoolgids Instituut Financieel Management editie augustus 2012
Jaarplanning IFM Accountancy collegejaar 2012-2013
Documenten in map Overig
Studenttevredenheid NSE:
Analyse NSE 2012 AC voltijd
Analyse NSE 2012 AC duaal
Analyse NSE 2011 AC voltijd
NSE rapportages benchmark opleiding
Studenttevredenheid HBO monitor
Overzicht scores HBO monitor
Studenttevredenheid meting opleidingen
IFM blokevaluatie (voorbeeld reguliere vragenlijst over docenten en cursussen)
Blokevaluatie blok 2 AC 2012-1013 (rapportage naar aanleiding van blokscans)
Blokevaluaties AC Duaal 2012-2013 blok 1 ((rapportage naar aanleiding van blokscans)
IFM evaluatie afstuderen (student) voorjaar 2013
IFM evaluatie afstuderen (student) najaar 2012
IFM evaluatie stage voorjaar 2013
IFM evaluatie stage najaar 2012
Managementinformatie werkveld en alumni
Werkveldonderzoek 2013 (rapportage)
Alumnionderzoek 2012 (rapportage)
Overige managementinformatie uit HR systeem "BMI"
Dashboard BMI (overzicht inclusief HR brede prestatieafspraken met OCW)
Rendement en uitval
Studievoortgang BSA P-fase
Kengetallen Hogeschool Rotterdam Bachelor
Cursusomschrijvingen
Moduleomschrijving FINWST0112 en FACWST9011 (jaar 1)
Uitwerkingen FINWST0112 en FACWST9011
Moduleomschrijving FACACV0213 en FACACV9011 (jaar 1)
Uitwerkingen FACACV0213 en FACACV9011
Moduleomschrijving FACMAC0122 en FACMAC9122 (jaar 2)
Uitwerkingen FACMAC0122 en FACMAC9122
Moduleomschrijving FACBAE0124 en FACBAE9024 (jaar 2)
Uitwerking FACBAE0124 en FACBAE9024
Moduleomschrijving FACCAO0433 en FACCAO9234 (jaar 3)
Uitwerkingen FACCAO0433 en FACCAO9234
Moduleomschrijving FACBEC0231 en FACBEC9031 (jaar 3)
Uitwerkingen FACBEC0231 en FACBEC9031 (jaar 3)
Moduleomschrijving FACBLR0144 en FACBLR9234 (jaar 4)
Uitwerkingen FACBLR0144 en FACBLR9234

Moduleomschrijving FACLVW0143 en FACLVW9033 (jaar 4)
Uitwerkingen FACLVW0143 en FACLVW9033
Moduleomschrijving FACPRO0124
Uitwerking FACPRO0124
Moduleomschrijving FACPRO0232
Uitwerking FACPRO0232
Overige documenten
Handboek Examencommissie 2013
AC vt kwalificatiedekkingsmatrix 2012-2013
Toetskwaliteit IFM Blok 2 2011-2012 (Management rapportage)
https://infoland.hro.nl/iProva/iportal/Skin/Default.aspx?FromLogin=1

Bijlage 6: Overzicht bestudeerde afstudeerwerken

Hieronder een overzicht van de studenten van wie het panel de afstudeerwerken heeft bestudeerd. Conform de regels van de NVAO zijn alleen de studentnummers opgenomen.

Studentnummers:

792559 DU (duaal)

809584 DU

786065 DU

782055 DU

82469 DU

819108 DU

820726 DU

808003 VT (voltijd)

796583 VT

816905 VT

806463 VT

807414 VT

765590 VT

800886 VT

807802 VT

819605 VT

824469 VT

785975 VT

817515 VT

818667 VT

821929 VT

807970 VT

836783 VT

817138 VT

816911 VT

815280 VT

815280 VT

805480 VT

817452 VT

809188 VT

811626 VT

813896 VT

786955 VT

Bijlage 7: Verklaring van volledigheid en correctheid

Netherlands Quality Agency

Verklaring van volledigheid en correctheid van de informatie

Betreffende de visitatie van de opleiding:

007A2013.16 Accountancy

Instelling: Hogeschool Rotterdam.

Visitatiedatum: 5-9-2013

Ondergetekende: de heer R.Kerman

vertegenwoordigend het management van de genoemde opleiding,

in de functie van: Onderwijsmanager Accountancy

verklaart hierbij dat alle informatie ten behoeve van de visitatie van de genoemde opleiding in volledigheid en correctheid ter beschikking wordt gesteld, *waaronder informatie over alternatieve afstudeerroutes die momenteel en/of gedurende de afgelopen 6 jaar (hebben) bestaan*, zodat het visitatiepanel tot een op juiste feiten gebaseerde oordeelsvorming kan komen.

Handtekening:

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'R. Kerman', is written over a horizontal line.

Datum: 12 juli 2013